

En kommunisme for det 21. århundrede?

FILOSOFI: Gir vår tid muligheten for å formulere et nytt innhold til begrepet kommunisme? Dette var temaet for en av de største politisk-filosofiske begivenheter de siste årene, da vår tids toneangivende filosofer samlet seg i London i mars. Men hva vinner vi med å trekke fram begrepet kommunisme igjen, undrer Le Monde diplomatiques utsending.

ALEXANDER CARNERA

Forfatter og skribent.

De kom langveis fra, de kom fra hele verden. Mænd med bæretasker, kunstnere, fritænkerne, gadefilosoffer, akademikere, estimerede professorer, fagforeningsfolk og godfolk fra såvel høje som lave lag. Det var som om hele verden var representert i Birkbeck Colleges store amfiteater af et auditorium til en to og halv dags konferencen om kommunisme, om «ideen om kommunisme». Luften osede af den slags forventningsfuldhed hvor man ved at noget stort er under opsejling. En konferencen om kommunisme? Kunne det virkelig lade sig gøre? Har vi ikke for længe forladt denne romantik og nostalgi, det, som af nogen er blevet kaldt det tyvende århundredes islamisme? Hvad kunne have fået ledende forskere i England til at samle stort set samtlige de største navne indenfor den internationale filosofiske scene på ét sted, til ét og samme seminar? Og blev den slags seminarer i sin tid ikke snarere holdt på gaden, på fabrikkerne, i de indelukkede kælderrum?

Vi står overfor en ny presserende situation: At tænke og forstå kommunismen på ny, tænke og forstå dens mulige betydninger.»

Slavoj Žižek

Mange af de store navne var der, Toni Negri, Michael Hardt, Slavoj Žižek, Alain Badiou, Jacques Rancière, Gianni Vattimo, Terry Eagleton, Jean-Luc Nancy, Bruno Bosteels og Alberto Toscano. De to koryfæer Žižek og Badiou indledte med en slags programmerklæring, som et udgangspunkt fælles for samtlige talere, uanset deres politiske ståsted. Deres budskab var klart: Den tid vi nu lever i med finanskrisen og afpolitiserings i verden, fortæller os, at det er tid til at tænke. Žižek gjorde da også opmærksom på at det var græd den 13!

«Det er ikke først og fremmest kommunismen som praktisk organisering vi skal bruge tiden på nu, men at vi sætter os ned og tænker. Tankens anstrengelse skal tilbage. Der er alt for megen handling. Vi har brug for at trække os tilbage for at tænke,» sagde Žižek. «At være kommunist er vort egentlige moralske stigma. Det er nemt nok at være konservativ eller liberalist. At være kommunist er svært. Lad os ikke fortsætte med at være gidsler af den politiske orden. *Don't be afraid*. For det vi deler, er, at en bestemt periode er forbi: Perioden med partipolitikken. Vi står overfor en ny presserende situation: At tænke og forstå kommunismen på ny, tænke og forstå dens mulige betydninger. Den franske filosof Alain Badiou gjorde på sin side opmærksom på at vi ønsker at finde «en ny positiv anvendelse af ordet.»

Under de to intense dage kom der forskellige bud på en sådan positiv anvendelse af ordet. En mulig liste kunne lyde formuleret som et prøvende spørgsmål: Er kommunismen en ny type fælleshed der udspirer af de nye produktionsmåder (Hardt), den kamp der udgår fra den fattige arbejders lidelser (Bosteels), et fænomen der i sig indeholder problemet om menneskets selvrealisering og kritiske potentiale, (Toscano), en måde at forstå forholdet mellem filosofi og politik (Ruso), en ny immateriel klassekamp, (Negri), en generisk forståelse af subjektets transformation (Badiou), et æstetisk teater (Eagleton), en værdikamp uden transcendens (Vattimo), en ny proletariats diktatur (Žižek)?

BUDENE VAR MANGE. Žižek forlod scenen i sin maostiske armygrønne skjorte, uknapet og svedig, og gav pladsen til Michael Hardt, der til efteråret udkommer med den tredje bog i sin trilogi med Toni Negri, med titelen *Commonwealth*. Og det var den første del af dette ord, «the commons», fælleshed eller fælles væren, der stod centralt i Hardts oplæg og blev et tilbageværende punkt under konferencen.

Nøglen til at forstå en ny betydning af kommunismens mulighed i dag må, ifølge Hardt, tage udgangspunkt i en kritik af den politiske økonomi og dermed en ny forståelse af hvad vi overhovedet forstår ved arbejde og produktion, at de nye produktionsmåder i dag grundlæggende forandrer den sociale og politiske værdiskabelse som mulighed. Vi skal forstå arbejdet indefra og ikke udefra. Dette leder frem til en kritik af ejendomsretten som Marx tog op i 1840-manuskriptene, hvor han for første gang beskriver arbejdet

som en social relation. Mest opmærksomhed helliger han det brud han kan se vil komme mellem ejendom til jorden («den noble ret») og bevægelsen hen imod den «mobile ejendomsret». Det er den sidste der ender med at triumfere. Når profitten stadig er knyttet til jorden, skabes værdi ved at kapitalismen må involvere sig i produktionen; der må ske en disciplinering af arbejderen. Der må udtrække mest mulig kraft fra arbejderens legeme, et billede man kender fra *Chaplins Moderne tider*.

Men – og det er Hardts vigtige overgangspointe – storindustrien udgør ikke længere den dominerende horisont for vores forståelse af produktion, arbejde og værdi. I dag har immaterielt arbejde (arbejde der producerer immaterielle værdier såsom omsorg, rådgivning, viden, oplevelser, affekter og ikke mindst informatiserings af stort set al vareproduktion) overtaget industriens tidligere dominerende referencepunkt. Disse tendenser i den nye produktion baner vejen for to former for ejendomsret: Den materielle og den immaterielle.

Hardts pointe er at de nutidige og fremtidige produktionsformer producerer varettyper og værdier der overskrider denne logik. Først og fremmest fordi det vi producerer – idéer og affekter – vokser hos den der konsumerer dem – han/hun driver dem videre og får dem til at indgå i nye relationer. Man forbruger ikke længere bare genstande der udtømmes med forbruget (som indholdet af en flaske vin), men forlænger tingene til nye relationer og her kommer sparket: Ejendomsretten har kun én fremtid og den er fælles.

Den neoliberale privatakkumulering eksproprierer vores fælles væren gennem patentering, copyright og privat ejendomsret og det som i dag garanterer finanskapitalen er renten og ikke profitten. Men «the commons» har aldrig stået stærkere, pointerede Hardt. Produktionen er blevet autonom og den er blevet en produktion af subjektivitet, som i sin produktionsmåde producerer tanker, sammensætninger, kærlighed, kort sagt, sig selv. Og kapitalismen kan ikke gøre andet end at halse bagefter. Musikindustrien er et godt eksempel på denne tendens. Piratvirksomhed er godt, sagde Hardt. «*Privacy is part of the commons.*»

«Hvem er dette 'vi', kommunismens 'vi', efter Berlinmurens fald?»

Bruno Bosteels

Vi har altså fået en ny kapitalisme der er ved at overskride sig selv. Den producerer ikke kun objekter for subjekter, den producerer subjektiviteter. Denne biopolitiske vending kaldte han med den italienske filosof Marazzi for en «antro-pogenetisk» vending hvor livet indgår som en direkte impuls i værdiproduktionen.

Hardt sluttede af med at nævne Foucaults berømte ord fra *Ordene og tingene*, om at vi ikke kan begynde med humanismens definition af mennesket, ej heller med naturens definition: Vi kender ikke det nye menneske og vi ved ikke hvad fortsættelsen kan være. De kunstneriske, de videnskabelige og tekniske muligheder, indgår i vores menneskelige produktionsrelationer og de må alle sammen, sagde Hardt, ses som muligheder for frigørelse, mulige våben, som er på vores side og ikke på kapitalen, som i dag kun kan grave sin egen grav. Det kommunistiske produkt begynder i dag fordi det begynder i omgivelser af en helt ny politisk økonomi.

Der var flere der spurgte om Hardt ikke var for optimistisk på det nye arbejdslivs vegne. Befinder de fleste såkaldt «selvstændige» og «kreative arbejdere» sig ikke stadig i virksomheder og offentlige institutioner, hvor de skal lede sig selv med henblik på at leve op til bestemte mål, hvor de netop konstant er underlagt ledelsesformer og en noget-for-noget logik? Det forblev i det hele taget uklart hvad der vindes ved at bruge ordet kommunisme om de nye produktionsformer. Hvorfor ikke bare nøjes med at tale om en ny aktiv social dynamik?

Efter at have hørt Hardt blev jeg i tvivl om hvad der overhovedet skulle forstås ved kommunisme. Måske blev dette mere klart med den næste taler som sammen med flere andre vendte blikket mod det som måske i dag synes at være det bedste eksempel på et «kommunistisk laboratorium», nemlig Sydamerika hvis lande rummer denne særegne blanding af gammelt bondesamfund og moderne informations- og industrisamfund.

PROFESSOR PÅ CORNELL Bruno Bosteels ville først lige fortælle os om et offentligt toiletbesøg han havde haft på vejen til Birkbeck. Ovenover lokummet stod der: «Spørg ikke hvad Jesus ville gøre, men hvad Žižek ville gøre!» Inden han kom til Sydamerika stillede han spørgsmålet:

«Hvem er dette 'vi', kommunismens 'vi', efter Berlin murens fald.» Og med henvisning til Guattari og Negris bog *Les nouveaux espaces de liberté*, påpegede han, at kommunismen er den barndomssygdom som det er godt at få mens man er ung!

Spørgsmålet om kommunismen må stilles på en ny måde, en måde der handler om hvad det vil sige at blive bevidst om sin egen situation. Og han tilføjede: Den simple modstilling mellem «de undertrykte» og magten «der undertrykker» holder ikke. Med en næsten skjult henvisning til Camus sagde han: «Vores sande ontologi er modstand, revolten.» I begyndelsen var modstanden. Livet er denne spændings-tilstand. Men der er ingen frelse eller himmel, ingen *Hinterwelt*, der er kun en irreversibel immanens, der begynder forfra igen og igen. «Og vi savner uægteligt vores kammerater fra Sydamerika!» sa han med henvisning til den bolivianske præsident Evo Morales og dernæst den bolivianske vicepræsident Garcia Lineras bog *Potenza plebeja*.¹

Disse kammerater har ifølge Bosteels forstået at holde fast i denne immanens. Det, som giver plebsen dens kraft er *lidelens position* Den afviser negationen og i det spanske verbum «potenza» bliver den aktive eksistensmåde fastholdt, at livet sammen med andre handler om «at potentialisere»: Du aktualisere noget og derigennem deler du en potentialitet, sammen skaber du et mulighedsrum der forrykker grænserne for det, der er i din magt og det, der ikke er. Denne ikke-dialektiske bevægelse er en eksponering af kodet, det fælles kød; den er en krop for den tanke, og han nævnte Rimbaud der i sin eksplosive ensomhed kaldte dette for *En forårsdag i helvede*. Hvordan få en ny krop for tanken, hvordan øge kroppen dens kapacitet og affektive relation, der får os til at interverne i virkeligheden sammen og derigennem bane vejen for en ny horisont?

Toscano var den første taler der forsøgte at «afideologisere» kommunismens betydning og mulighed i dag

Spørgsmålet er om denne pleps fuldkommen løsriver sig fra staten og partiet eller om partiet med Garcia Linera i front kan antage en mere fleksibel og efemer form? Vi må og skal smide vores gamle billeder af staten over bord, for hvem ved, måske er det staten i anden udgave der kan skubbe disse kræfter i gang? Bosteels patos og den forståelige reference til Sydamerika blev et tilbageværende tema, men spørgsmål er igen om dette giver anledning til en ny forståelse af kommunisme?

DEN ITALIENSKE SOCIOLOG Alessandro Ruso forsøgte at nærme sig spørgsmålet fra en lidt anden vinkel. Sovjetunionens kollaps, sagde han, har indledt den æra han kaldte «afslutningen på partiet», ikke kun kommunistpartiet, men simpelthen vores forestilling om hvad et parti er.

60'erne og 70'ernes politiske destabilisering afslutter en epoke, en politisk epistémé, en måde overhovedet at tænke politik på forbundet med en klasse. Vi er nået til et punkt hvor kommunismen på en ny måde vender tilbage, og, at den

vender tilbage som en nødvendighed fra denne logik, mente Ruso: «Det politiske projekt må med nødvendighed inkludere nye navne og ord for selv-frigørelse. Et egalitært begær, og styrken og konsistensen i dette begær nødvendiggør at vi gentænker selve forholdet mellem filosofi og politik, at vi genskaber denne forbindelse og revitalisere en helt ny dialektik mellem menneskets begær og et fælles politisk projekt. Alt andet er meningsløst. Og derfor sidder jeg her i dag.»

At være fælles, *to be in common*, sagde Negri, er altid at være imod staten

Her var han på bølgelængde med den italiensk-engelske filosof Alberto Toscano (Goldschmidt University), der hævdede at kommunismen var en måde at stille problemet om menneskets selv-frigørelse. Kommunismen er ikke først og fremmest var et *ideal*, men et *problem* der inkluderede sit eget spørgsmål om realisering. Han henviste til den franske filosof Gilles Deleuze for hvem der findes gode og dårlige måder at stille et problem på, efterfors problemet i sin måde at være stillet på indeholder elementerne til sin egen løsning. Dette gælder i høj grad også kommunismen som han betragtede som en anledning til at gentænke spørgsmålet om hvad vi forstår ved praksis, ved social, kunstnerisk og politisk praksis. Men filosofien er nødvendig ellers ender kommunismen som fanatisme, påpegede Toscano og gjorde da også opmærksom på dem der havde kaldt kommunismen for det tyvende århundredes islamisme. Filosofien er altså nødvendighed for at sikre sig en ikke-dogmatisk tilgang til problemet. Dernæst indeholder kommunismen i sig spændingen om sin egen virkeliggørelse. Kommunismen er derfor hverken ren filosofi og ej heller ren ikke-filosofi. Gennem en læsning af Marx' egen kritik af den socialdemokratiske lighed baseret på et økonomisk fordelingsprincip, understregede Toscano at der midt i kommunismen er en vigtig filosofisk lære der stræber efter lighed hinsides økonomi og ret, en lighed der inkluderer revolten, selv-frigørelsen som et problem for det at være menneske og kæmpe for sine interesser og sit begær. Toscano var den første taler der forsøgte at «afideologisere» kommunismens betydning og mulighed i dag.

Dette var også den franske filosof Alain Badious projekt. Han kaldte det for «det generiske i kommunismen» som betegner den troskab overfor begivenheden, der ændrer hele vores subjektivitet. «Det generiske» er en bekræftelse af det brud («rupture») i begivenheden, der både er den sande politik og kommunismens begyndelse. Det er kun denne transformation, der kan bringe os væk fra det han kaldte «økonomismen» til det kreative menneske. «Substansen i den kollektive handle begynder altid her.»

JEG SKAL INDRØMME at jeg havde set frem til at høre Toni Negri, den forkætrede aktivist og filosofi, mest for at opleve ham, og jeg blev ikke skuffet. Det var ikke kun et møde med en filosof og en dedikeret kommunist, men også et møde med en anden måde at være akademiker på, som jeg ikke kan mindes at have oplevet i Norden. Negri der ikke kan engelsk læste op i små passager med sin karakteristiske

knivskarpe italienske diktion hvorefter en kvinde siddende ved hans side læste længere passager op fra den engelske version. Han indledte med følgende ord: «Kommunismens historie er altid historien om en *klassekamp*. En magtrelation mellem arbejder og arbejdsgiver. Men denne klassekamp har ingen historisk *telos* [formål eller hensigt].»

Dernæst gik han direkte til det han mener, er kernen, som på den ene side kan opfattes som en videreførelse af Hardts argument og på den anden side virkede det klart som om at Negri trækker nogle «ideologiske» markører op i sin sprogbrug og i sin argumentation: Det, som i dag bliver underlagt kapitalen er ikke kun arbejdskraft, men livet og kulturen i sin helhed. Marx kaldte dette for «realsubsumption». Overalt handler det nu om selve subjektivitetsproduktionen. Mennesket er nedsunken i en værdi der udelukkende cirkuleres, der er intet der ikke kan blive omsættelig (tegn, billeder, ideer, oplevelser, affekter). Mennesket er ikke forbundet med brugsværdien, men opgaven er at gen-tilegne (re-appropriere) sig denne gennem nye sande fællesskaber. At være fælles, *to be in common*, sagde Negri, er altid at være imod staten for det er staten der konstituerer betingelserne for kapitalismen. Det er ikke staten og ledelseskulturen der definerer hvad det vil sige at producere; det gør kun en fælles væren, en ny radikal demokratisk energi, en ny subjektivitet bestående af singulære kræfter. Staten kan kun via management og ledelse administrere kapital og ikke producere. Tiden er ved at rinde ud for kapitalens måde at fungere på.

Negri holder fast i en art «klasseideologi», i hans begreb om «multituden», der betegner de der indgår i disse nye produktive relationer. Dog understregede han at det, som aktiverer handlekraften i den sociale produktion i og udenfor de normale virksomheder og offentlige institutioner er et brud («rupture»), et brud der konstituerer en ny magt.

Vores fælles forestillingsevne lever i dette bruddet som hverken er mystisk eller udtryk for en heroisk begivenhed (med en skjult kritik af Alain Badiou). Negri henviste her til Spinoza der siger at det begær der tæmmes af fornuften ikke kan være overskridende. Derfor må begæret være uden nogen bestemt hensigt (telos), som Spinoza skriver i sin *Etik* og det er altid kollektivt fordi det forfølger affektive relationer som det er spændt ud i.

Det var tydeligt at Žižeks humor og det intellektuelle trick ikke sagde Negri noget

Negri hævdede nu at den øjeblikkelige situation i den politiske kraft handler om at etablere nye modi for subjektivitet (andre eksistensmåder): nye organiseringsformer, strejker, sabotage, kunstgrupper og nye institutioner for «the commons». Da alt hører under kapitalen, da der ikke længere er noget sted udenfor, handler det netop om at skabe nye excesser indefra. Negri kalder dette med en bred term for «det sociale arbejde». Dette munder ud i en *etik* som består i dels en kamp mod staten og dels en militant kamp mod den private ejendomsret, en kamp for et radikalt demokrati der handler om at organisere og lede «the commons» – organisering her forstået som en selvorganiserende processuel formation for en fælles produktiv kraft.

Kommunismen i dag giver kun mening, ifølge Negri, fordi den ikke længere kan henføres til en bestemt identitet, erfaring, et engleprogram, en universalitet. Den er en fælles kraft der via samarbejde og produktion skal trænge igennem fremmedgørelsen og gribe og forlænge brugsværdien i en fælles udførelse, det være købet af software der forlænger mine sociale rela-

tioner, min mulighed for at udveksle via forbrug og fordybelse.

I den efterfølgende spørgerunde skete der noget som man sjældent oplever i disse sammenhænge. En mand der i sit liv har siddet i fængsel i flere omgange, som har modt mere modstand end de fleste intellektuelle og akademikere, svarede med en på én gang begrebslig stringens og en dedikeret passion. Han sluttede da også sit foredrag af med flere bemærkninger om kærlighed og solidaritet og mente at disse ord kunne få en ny kraft og anspore til handling. Borgerskabet, sagde han, har kun sin arrogance tilbage. Hverken arbejds- eller kærlighedens passion kan trynes. Den fælles handlekraft spirer herfra. Bifaldet var enormt.

ŽIŽEK DER SAD foran mig rejste sig op og tog mikrofonen og i en lang neurotisk gestus, hvor han konstant måtte rette på sin svedige T-shirt, påpegede han sin store sympati for Negris projekt, men han mente ikke at vi skulle kæmpe mod staten, at vi ikke skulle være bange for den. Det er den der skal gøre det beskidte arbejde og Žižek henviste her til Hugo Chavez, som på trods af de mange problemer, netop har mobiliseret nye kræfter i de brede lag ved hjælp af statsapparatet. Žižek betonedede nødvendigheden af at af-dæmonisere Stalin.

Da Negri atter fik ordet så han undrende ned på Žižek og sagde: «Jeg forstår ikke hvad du snakker om, alt det med at af-dæmonisere Stalin. Jeg har været venner med Lula i tredive år og set hvordan han har mobiliseret og fastholdt de kooperative fagforeningskræfter i partiet efterfølgende. Han har arbejdet på det i årtier.»

«Det, som denne konference har vist er at selve baggrunden for umuligheden har ændret sig.»

Slavoj Žižek

Det var tydeligt at Žižeks humor og det intellektuelle trick ikke sagde Negri noget. Her var to meget passioneret men også meget forskellige intellektuelle: Žižek, den konstant pointe- og paradokssøgende tænker og Negri den på sit vis «autentiske» alvorlige kierkegaardianer og begærrskabende spinozist, en mand som tror på verden, tror på at verden rummer en mangfoldighed er muligheder og for hvem situationen er for alvorlig til bare at lave sjov.

Negris optræden var imponerende, men jeg syntes ikke jeg blev væsentlige kløgere på hvorfor det var nødvendigt at bruge ordet om kommunisme for de mange nye samarbejdsformer. Negri gjorde flere gange opmærksom på at den nuværende situation kalder ikke på socialisme, men kommunisme. Hermed mente han først og fremmest at socialismen havde spillet fallit fordi den var knyttet til staten, partiet, klassen og forestilling om identitet og værdifællesskab. Men styrken i kommunismen som han så den i dag var netop at den udtrykker en relationel affektiv dynamik på tværs af ideologiske klasser, partier og identiteter. Seattle i 2002 var kun begyndelsen på det vi nu ser eksplodere overalt. Igen kunne jeg ikke lade være med at høre Negris tale som udtryk for en forestilling om politik som genindskrives i en verdens-historisk oprørsbevægelse. Men alle disse tiltag og aktiviteter han taler om gøres af mennesker som forsøger at skabe noget indenfor hver deres område og som ikke ser deres handlinger i lyset af en overordnet ideologisk bevægelse kaldet «kommunisme»?

DEN ITALIENSKE FILOSOF Gianni Vattimo sluttede konferencen af med at sige at vi lever i en nihilistisk tidsalder, men at dette er vores chance. Vi lever i en verden uden transcendens og netop derfor har vi mulighed for at skabe på prøvende vis værdier som har at gøre med vores eksistens. Kommunismen har altid handlet om dette og ikke om det store paradís på jorden. Men jeg synes ikke jeg blev væsentlig kløgere på hvorfor man havde valgt at afholde en konference om kommunisme. Hvad er det for et brud der kalder på en sådan gestus? Er det finanskrisen, kapitalismens grådighed, faren ved den blinde tro på markedet? Der er forskellige bevægelser i gang rundt om i de digitale netværk, i kunstgrupper, i økologiske landsbyer, i Sydamerikas kooperativer, men hvad vinder vi ved at tale om kommunisme?

Žižek selv gjorde i sin afsluttende bemærkning opmærksom på at kapitalismen nu selv åbner op for politisk intervention og at noget der før var umuligt nu synes muligt. «Det, som denne konference har vist», sagde han, «er at selve baggrunden for umuligheden har ændret sig.»

© norske LMD

¹ Morales og Linera blev begge valgt ind i den nye regering i 2005 i Bolivia og er del af den nye store socialistiske bevægelse i Latinamerika.

² Ud fra alt dette staaer det altsaa fast, at vi ikke stræber efter, vil, føler Trang eller Drift til det. a. Spinoza, *Etik*, København, Munksgaard, 1969, s. 85 (del 3, lærestning 9, anmærkning).